

JOAN C. RINCÓN VERDERA

Departament de Ciències de l'Educació. Universitat de les Illes Balears

Aranguren: educació moral, objectius i continguts

L'educació moral constitueix una peça clau en la formació integral de la personalitat humana. A la nostra època postmoderna, de gran pluralisme moral, la tasca que cal desenvolupar, ens diu Aranguren, és mantenir la solidaritat, principi fonamental de tota moral. Una solidaritat que quant a l'educació moral —una educació moral, normativa per a una societat secular, plural i canviant— s'ha de traduir en una educació d'actituds i prudencial perquè l'objecte propi de la reflexió moral és l'*èthos*, el caràcter o la personalitat moral formada a la vida per l'apropiació de possibilitats, mitjançant els bons hàbits, les virtuts adquirides voluntàriament i racionalment.

La personalitat moral és un concepte netament moral que Aranguren distingeix clarament del concepte premoral, *talante* o *páthos*. Aquesta és la forma natural que l'home té per fer la seva vida; li està donada, no depèn d'ell, sinó que són les pròpies estructures psicobiològiques que la hi donen. Per això, el *talante* és fonamental per construir la personalitat moral ja que és la realitat antropològica en què ens trobam i amb la qual cal comptar a l'hora de projectar i fer la seva particular forma de ser. El *talante*, a més, és la tonalitat anímica, l'ordre afectiu i sentimental amb el qual s'enfronta per naturalesa a la vida. La importància dels sentiments, del pla afectiu, a més de la raó, es fonamental en Aranguren.

Així doncs, Aranguren considera més significativa, des d'un punt de vista moral, la personalitat moral que els actes aïllats i els hàbits repetits per costum. L'*èthos*, com a tasca moral que tot home ha de fer, es fa evident des de la condició humana. La manera com ha de fer la seva vida està marcada pel contingut moral que ha triat. El *per què l'home ha de fer la seva vida* és una exigència natural, antropològica, mentre que *la manera com l'ha de fer* està marcada pels continguts morals, per la idea de l'home que es concebi i, conseqüentment, per l'escala de valors per la qual s'opta. Per a Aranguren, la vida no és la instància ètica decisiva, sinó el caràcter que s'ha adquirit a la vida: en definitiva, la vida tal com queda feta. L'educació moral d'Aranguren ha de ser eminentment pràctica i emmarcada dins la realitat social. La relació

entre el judici moral, la decisió ètica i l'acció responsable és íntima.

L'objectiu general de l'educació seria el desenvolupament harmònic de la personalitat moral, és a dir, el desenvolupament de la capacitat que la persona té d'obrar en llibertat i de dirigir-se voluntàriament vers seu bé, vers la bona vida, vers la seva perfecció mitjançant el compliment dels deures que li són exigits, independentment dels condicionaments i pressions socials que pugui tenir. Dit amb altres paraules, l'apropiació d'un estil de vida determinat coherent amb el seu pensament moral. Per tant, l'objectiu darrer de l'educació moral seria més bé el desenvolupament de formes i models de raonament que el cultiu d'una personalitat moral capaç de conductes i accions morals.

Una educació moral de caràcter normatiu i d'actituds, fonamentada en les virtuts, hauria de proposar-se, sobretot, segons el professor Aranguren:

1. Formar les capacitats i l'adquisició dels coneixements necessaris que capacitin l'educand per sotmetre i revisar críticament el codi moral vigent i els principis morals sobre els quals se sustenta, en un diàleg crític i creatiu amb l'entorn i la seva circumstància.

2. Desenvolupar la intel·ligència pràctica, el judici moral, la virtut prudencial, el tarannà moral necessari, per tal de crear noves pautes de comportament, nous patrons de vida, nous projectes contextualitzats que contribueixin a la creació d'una existència millor, quant al que és personal i social.

3. Establir la necessària coherència entre la decisió prudencial i l'acció moral.

4. Conscienciar l'alumnat que tan sols ell és el responsable darrer de les decisions morals que pren: responsabilitat moral personal i responsabilitat social.

Els continguts morals, lluny de ser una abstracció, pura formalitat, han d'estar ubicats en situacions concretes. Els continguts de la moral sorgeixen de la cultura, sempre segons l'accepció antropològicocultural, és a dir, dels modes de vida, dels estils de comportament, dels patrons existencials i també de la moral implicada en cada religió. Els valors sorgeixen per la concepció de

la vida, emergent o declinant, i la concepció de la vida està determinada històricament per la religió o per interpretacions religioses, tot això en relació amb l'experiència de la vida en el desenvolupament històric de les cultures obertes i, per tant, plurals. Els continguts morals, conseqüentment, han de referir-se als problemes morals plantejats en l'actualitat i dins cada comunitat.

Ara bé, com que l'objecte de l'ètica és l'*èthos* (caràcter o personalitat moral, apropiada de la vida mitjançant els actes i també els hàbits que queden incorporats en forma de virtuts al caràcter moral), el coneixement i la pràctica, en circumstàncies concretes de la vida, de les virtuts morals han de ser un contingut bàsic de l'educació moral: la moral s'ha d'entendre com l'acte de fer-se l'home a ell mateix mitjançant el *quefer* mundà de les virtuts que tendeixen a constituir-se com a punts centrals de la personalitat, de forma que sigui al seu voltant la manera com s'organitzarà aquesta personalitat.

L'home, ens diu el professor Aranguren, es pot definir com un animal de *possibilitats apropiades*. Hi ha una possibilitat, no obstant això, que està sempre constitutivament apropiada, tot i que problemàticament: la *felicitat*. Hi ha també d'altres possibilitats apropiables: els *béns*. D'aquests, alguns —els *deures*— són, a més, «apropiants». I la configuració moral de l'home és dur a bon port, per les apropiacions complides i arrelades, virtuts i vicis. Per a Aranguren, la virtut és una possessió, però no donada per naturalesa, sinó adquirida per lliure elecció. Aquesta elecció es fa d'acord amb una norma, rectitud de la intel·ligència, que es concreta prudencialment: la recta elecció del que s'ha de fer, el terme mitjà entre l'excés i el defecte.

La virtut, a més, és també la força moral. Les virtuts són una força. Ara bé, quan es mecanitzen, quan perden el seu sentit positivament moral i es redueixen a simples hàbits psíquics, quan les virtuts perden la seva ordenació vers el bé i es degraden com a simples pràctiques, aleshores es poden tornar contra l'home. Perquè la pràctica de la virtut, buidada del seu sentit, ja no és virtut, sinó virtut-mania. La virtut per la virtut segons el mode estoic, la sufocació de certes virtuts per hipertròfia d'altres i el seu automatisme són alguns dels perills que amenacen la vida moral i que una correcta educació moral ha d'analitzar críticament.

Aranguren distingeix entre les virtuts intel·lectuals i les virtuts ètiques o morals. Les primeres són ambivalents, mentre que les segones sempre són bones. Així doncs, el concepte de virtut fa referència més a les virtuts morals que a les virtuts intel·lectuals. Les quatre virtuts fonamentals són les cardinals: 1) determinació racional del bé (prudència o intel·ligència pràctica); 2) institució del bé (justícia); 3) fermesa per adherir-s'hi (fortalesa); 4) i moderació per no deixar-se arrossegar pel seu contrari, el mal (templança). La resta de les vir-

tuts es poden considerar fruit i efecte del compliment d'aquestes en la vida social.

No obstant això, per a Aranguren els temes que s'han de plantejar en una veritable educació moral són: 1) els problemes vius de la nostra societat; 2) i les virtuts que més necessita el temps actual, és a dir, les virtuts per a la resolució dels conflictes que l'home i la societat tenen plantejats. La moralització no ha de consistir a crear o elaborar novament un perfecte quadre de virtuts per transmetre d'una forma acrítica. Cal reaccionar contra el corrent sistemàtic i donar vida autèntica a les virtuts, per tant, cal treure-les de l'encasellament en què, una mica rutinàriament, s'acostuma a posar-les, i fer veure que, en realitat, transcendeixen tots els quadres, perquè, com a manifestació que són d'un *èthos* unitari, es troben, més enllà de totes les classificacions, estretament vinculades entre si.

D'altra banda, continua afirmant Aranguren, com a reacció enfront del refugi en la virtut privada i individualista, cal donar tota la importància que té a la virtut de contingut més social: la justícia. L'home moral del nostre temps, i molt particularment el cristià, ha de prendre, per damunt ell i com a principal, la tasca de la lluita per la justícia. Ningú no pot romandre neutral davant la seva demanda. Qui no milita en pro de la justícia, en realitat ha triat de forma inhibidora, que és la pitjor manera de triar, la injustícia. La consciència i assumptió de totes les nostres responsabilitats és una de les virtuts més necessàries per a l'home d'avui. ♦

BIBLIOGRAFIA

- «Ètica», *Revista de Occidente*, Madrid, 1958.
- La ética de Ortega*, Taurus, Madrid, 1958.
- La juventud europea y otros ensayos*, Scix Barral, Barcelona, 1961.
- Ética y Política*, Guadarrama, Madrid, 1963.
- La comunicación humana*, Guadarrama, Madrid, 1965.
- Lo que sabemos de moral*, Gregorio del Toro, Madrid, 1967.
- El marxismo como moral*, Alianza, Madrid, 1968.
- El problema universitario*, Nova Terra, Barcelona, 1968.
- Moralidades de hoy y de mañana*, Taurus, Madrid, 1973.
- 1975.
- Talante, Juventud y Moral*, Paulinas, Madrid, 1975.
- Planificación educativa*, Nova Terra, Barcelona, 1975.
- Bajo el signo de la juventud*, Salvat, Madrid, 1982.
- Propuestas morales*, Tecnos, Madrid, 1983.
- El buen talante*, Tecnos, Madrid, 1985.
- Moral de la vida cotidiana, personal y religiosa*, Tecnos, Madrid, 1987.
- Ética de la felicidad y otros lenguajes*, Tecnos, Madrid, 1988.